

התהליך ובאותה עת דרך־ארץ בפני המס־תורין שבו, וכמובן, ואולי מעל לכל, תפקידה של הלשון במערכת האמנותית. והכל משו־לב יחד, במין דינאמיקה פנימית שאינה מאפשרת לבודד יסוד אחד מתוך התהליך.

פרק זה בספרה של עדה צמח הוא בעיני מופת לכל מונוגרפיה, הבאה לפרוש לפני הקורא נושא ספרותי מסובך בדרך מאירת־עיניים; בלא שתחטא בהחירות בוולגארי־זציה ובלא שתהיינה הדייקנות, הבקיאיות והמהימנות מערפלות את הראייה.

"הקריאה", אומרת עדה צמח על הבקורת הפרוסטיאנית (ע' 104), "כלומר הביקורת בפסיעתה הראשונה, יוצאת אפוא כולה מן הספר ומן הספר בלבד; עומדת היא לא על התרחקות מן הכתוב, אלא על ההתקרבות וההתחברות עמו; על 'נחש' ועל 'אוזן דקה' ועל 'הבחנה במה שמתחת למלים', על מה שקרוי סיומפטיה ותפישה שבאינטואיציה; ולפיכך יש גם בה, כמו בספרות, משום מע־שה יצירה, שחוזרת היא ובוראה לעצמה את שברא סופר בספרו..."

לאוהבי פרוסט הקריאה בספרה של עדה צמח היא פגישה מחודשת, מלבבת, מלאה "סיומפטיה" עם היצירה הגדולה הזאת.

י. ק.

אורי צבי גרינברג

אורי צבי גרינברג הוא תופעה מיוחדת־במינה, אגדית כמעט, בספרות העברית. שיי־רתו באידיש מופרת למעטים בלבד. בתנו־עת־העבודה, אליה הצטרף עם בואו לארץ־ישראל ב־1924, היה קול חריג ושה שחורה, והוא הלך לרעות בשדה "זר". מאז 1929 היו אורי צבי גרינברג ושירתו בגדר מוקצה־

* אורי צבי גרינברג / מבחר מאמרי ביקורת על יצירתו; ליקט וצירף מבוא וביבליוגרפ־יה: יהודה פרידלנדר; עם עובד (פני הספ־רות / סדרת ילקוטי בקורת על יצירתם של סופרים עבריים בעריכת יהודה פרידלנדר), 1974; 296 עמ'.

היהודי הבזוי בעיניו ולטפס בסולם החבר־תל, עד שתישכח יהדותו ולא תפריע עוד לקריירה המונדנית שלו. שתי תנועות, שני מסלולים מנוגדים ניגוד סימטרי, המציירים מעגל פרוסטיאני אפייני:

"שניים אלה, משמעותם, דומה לי, יוצאת מתחומי העניין היהודי ובאה להתחבר עם תנועתו הגדולה של הספר, עם מיקצבו הפנימי של הרומאן כולו; שפן, ב'חפש הזמן האבוד' שני מיני מהלכים, שני מיני כיווני תנועה, שני מיני דרכים: אחד כולו פחת, הפסד, כליה ואבדן, ואחד עיקרו שיי־בה ומציאה, חיבור וגאולה ובנין; ונראה לי שהענין היהודי, אשר מקומו, כאמור, אינו רב בספר, אבל חשיבותו גדולה—הענין היהודי גם הוא מתכנס ומתמזג באור־תם שני מיקצבים גדולים, שעליהם עומדת היצירה. בלוד, מבחינת היהודי שבו, מבחי־נת העבר שלו, כלה והולך ואובד; ואילו סוואן מגלה יהודיותו ושב ומוצא עברו האבוד ומצרפו אל הווייתו שבהווה. וכי יש צורך להטעים כל חשיבותו של חיבור זה של עבר והווה בתפיסתו של פרוסט ובסדרי יצירתו? ומי יודע? אפשר הענין היהודי הוא ששימש לו 'מודל פנימי' אקסיסטנ־ציאלי לכל משחק הזמנים שב'חפש הזמן האבוד'!" (ע' 71)

ומן הקל אל הכבד עוברת עדה צמח, בחלקו האחרון של הספר, לדון בדרכו של פרוסט בבקורת־הספרות. בפרק זה כבר אין מנוס מדיון שיקשה יותר על הקורא שאינו בא אל הכתוב מצויד בידע פרוסטיאני כלשהו והכשרה פילוסופית ואסתטית כלשהי. שפן "נראה בעליל ש'חפש הזמן האבוד' לידתו מתוך היררהורים שהירהר מחברו בטיבה של בקורת, ואפשר כמעט להורות באצבע על המקום בו נוצר גרעין הרומן כשהוא צומח ויוצא ומתנתק מדברי הבקורת".

והנה האסתטיקה של פרוסט—ככל אסתטי־קה—כרוכה בתפיסת המציאות, ביחס שבין הסובייקט למציאות הגתפסת, וכן בבחינה המוסרית של הספרות ותפקידה האנושי, בזיקה שבין צורה ותוכן, במאמץ להבנת

המבקשים לשמור על "זכויותיו" ולדאוג לכך שילמדו ויקראו אותו בבתי-הספר ושיהיה ל"משורר לאומי" מוסכם על הכל, אף הם אינם עושים טובה רבה לשירתו. גרינברג יוצא מפסיד מכאן ומכאן, ואולי במידת-מה בשל כך אין הוא מתיר להוציא מחדש את ספרי השירה הישנים שלו, העוברים מיד ליד ונרכשים בכסף מלא בחנויות לספרים נדירים.

מבחר מאמרי הבקורת על יצירתו של גרינברג, והמבוא הקצר והתמציתי שמתלווה אליו, רחוקים מלמלא את החסר. גם המבוא מרפרף למדי, ועיקרו סקירה תמציתית של אותם מאמרי בקורת שלא הובאו בקובץ. אי אפשר גם שלא להעיר על הסידור המוזר של המאמרים. דברי הברכה של ש"י עגנון, שערכם היסטורי בעיקר, מובאים באמצע הספר, ואילו מאמרו של שלום לינדנבאום על שירת אורי צבי גרינברג בידיש ויחס הבקורת אליה ואליו חותם אותו תחת שיבוא מיד אחרי שתי הרשימות המעניינות של פרץ מרקיש ומכס עריק. כרגיל בקבצים אלה של הסדרה "פני הספרות", הביבליוגרפיה היא חלקית בלבד.

אכן, דומה כי מבואו של יהודה פרידלנדר הוא החלש במבואות שנכתבו לסדרה של ילקוטי הבקורת. בצדק מציין בעל המבוא כי בבקורת על אצ"ג משתקפת היטב, ובצד-רה אינטנסיבית, "מלחמת התרבות" בהוויה הארצישראלית והישראלית, אך כבר במשפט הבא מתערב העורך עצמו ב"מלחמת התרבות" הזאת בהערה ש"אין גם להתעלם מחדירתן של השפעות מנכסי מחשבה זרים, שרישומן אינו תמיד לברכה, מהן השפעות ספרותיות אופנתיות, ומהן השפעות שהוחדרו בדרכים מדרכים שונות". חלק מן הבקורת, שניכר בה היטב חותם משנתו התרבותית הבקרתית של ברוך קורצוויל המנוח, אינו אלא "הכרזת מלחמה" על אותם "נכסי מחשבה זרים".

ב. ט.

מחמת-מיאוס ב"מחנה הפועלי", וביטוי מרו-פז ו"מסופם" ליחס זה אליו אפשר למצוא בדברים שכתב דוד כנעני בלנוכה עץ הרקב ב-1950.

כנגד זה, על יחסה של "התנועה הלאומית" לשירתו של אצ"ג אנו למדים ממאמר כגון זה של יהושע השל ייבין, לגבי ייבין וחב-ריו, היתה שירת אורי צבי (והפובליציסטי-קה שלו, שאינה נסקרת כלל במבואו של יהודה פרידלנדר) שירה נבואית וחזונית, שירה פוליטית ואידאית. נראה כי בענין זיקתו של אורי צבי למחנה הרביזיוניסטי היה על העורך להביא לפחות עוד דוגמה אחת של הדרך בה פירשו או קיבלו אנשי מחנה זה את שירתו. מכל-מקום, פשטנית מאד היא אותה הערכה היסטורית הרואה באורי צבי גרינברג מעין "משורר-חצר" של הרביזיוניזם (הערכה היוצרת בנשימה אחת עוד שתי "חצרות" על משורריהן—אלתרמן ושלונסקי). אולם היחסים בין אורי צבי וה"מחנה הציוני הקרוב אליו ביותר היו מורכבים ופרובלימטיים, וגם בענין זה אין בעל המבוא נוגע.

חסרון זה בא להזכיר שוב כי שירת אורי צבי, על אף מרכזיותה בשירה העברית, לא זכתה למנוגרפיה ראויה-לשמה ואילו על המשורר נתפרסמו רק רסיסים של ביוגרפיה. כדאי לשים לב למגמה חדשה בבקורת החדשה על אורי צבי: רבים ממבקריו באים עתה דווקא מזרמים מרוחקים יותר של מחנה ה"שמאל", והם אינם דבקים בוולגאריזם הבקרתי של דוד כנעני, איש "השומר הצעיר", אך מסתמנת בבקרתם נטייה "להרים" את שירתו של גרינברג מעל למישור "הפוליטי והאידאולוגי" למישור "מיטאפיזי" או "אקסיסטנציאליסטי" עמוק ו"תקף" יותר. מגמה זו, בהתרחקותה מן הולגאריזם הקודמת, נוטה יותר מדי להפשטה ולהתעלמות ממקומה של היצירה בהוויה האידאית והתרבותית של חמישים השנים האחרונות. כנגד זאת, כמה ממעריציו הגדולים של גרינברג,